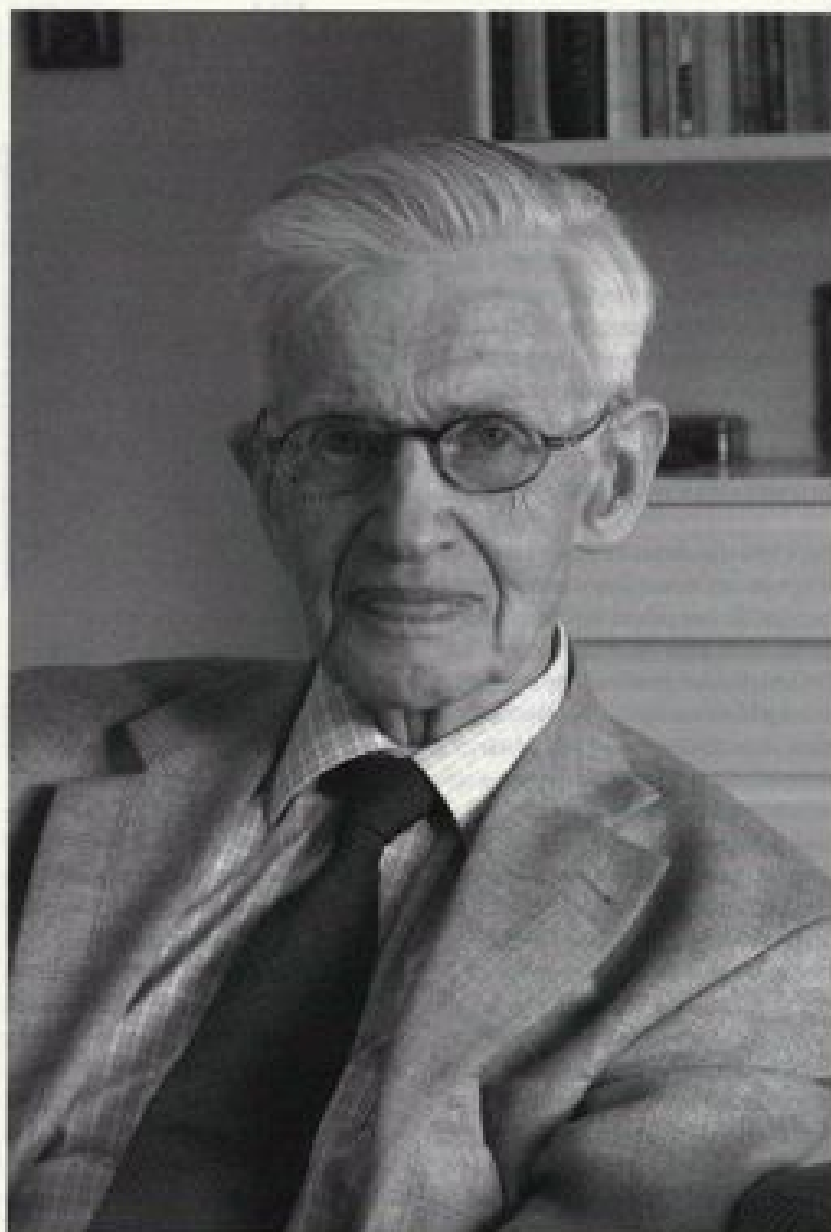

Een heilloze weg in historisch perspectief

Johan M. Snoek
Joodse en Palestijnse tranen
Skandalon, Vught 2010 - € 12,50

Met spanning luisterde ik als jongeman in de oorlog naar het voorlezen van de bisschoppelijke boodschappen tegen de Duitse bezetter. Na de mis wisselden we er thuis over van gedachten. Als vuurvaste katholieken bewonderden we aartsbisschop Jan de Jong en zijn collega's voor hun verzet. Maar we vroegen ons ook af welke gevolgen dat openbare protest zou hebben, want we beseften dat de bisschoppen klem zaten. We vermoedden dat de bezetters de bisschoppen niet zouden durven aanpakken en daar bleken we gelijk in te hebben. Maar in de laag onder hen vielen wel degelijk slachtoffers. Zo werden gedoopte Joden als zuster Edith Stein bij wijze van represaille opgepakt. Ze stierven in concentratiekampen. Een kleine twintig jaar na de oorlog werd ik geconfronteerd met het overigens omstreden Duitse toneelstuk *Der Selbsterster* van Rolf Hochhuth. Daarin wordt paus Pius XII ervan beschuldigd zijn stem niet in het openbaar tegen de nazi-gruwelen te hebben verheven. Een deuk in mijn toen al niet meer zo vuurvaste katholieke overtuiging.

Maar nu lees ik het boek, of beter gezegd de bundel, *Joodse en Palestijnse tranen* van de negentigjarige dominee Johan M. Snoek. Hij heeft al eerder ruim over het kerkelijk verzet tegen Auschwitz geschreven en hij vat in deze publicatie zijn conclusies duidelijk samen. Met name steekt hij nog eens een veer in de mijmers van de Nederlandse bisschoppen in oorlogstijd. Snoek trekt in het boek namelijk 'een verblijvende conclusie' van zijn onderzoek naar hoe de drie grootste kerken in Nederland in de Tweede Wereldoorlog opkwamen voor de vervolgte Joden. De hervormde

JOHAN M. SNOEK

kerk heeft volgens hem op de beste wijze de bijbelse plaats van het Joodse volk in de heilsgeschiedenis opnieuw doordacht. De gereformeerden hebben de meeste Joden geholpen om onder te duiken. En de katholieke kerk heeft zich volgens dominee Snoek het best gehouden in het publiek verwerpen van de Duits gruweldaden tegen de Joden. Maar wat is het gevolg geweest, bijvoorbeeld nadat op zondag 26 juli 1942, onder meer in de katholieke kerken, een telegram was voorgelezen aan de Duitse rijkscommissaris in Nederland, Arthur Seyss-Inquart, als protest tegen de anti-Joodse

maatregelen? Werden de bisschoppen gearresteerd? Nee. Maar, zo schrijft Snoek: 'Op zondag 2 augustus werden in alle vroegte tweehonderddertien rooms-katholieke Joden gearresteerd en naar Amersfoort gebracht. De volgende dag werden vierenzeventig van hen vrijgelaten: ze waren 'gemengd gehuwd'. De overigen gingen naar Westerbork. Tweeënnegentig van hen werden nog in augustus naar Auschwitz gebracht en daar vermoord.'

Snoek is na de oorlog jaren predikant in Israël geweest en heeft daarna een tijd lang de Israël-desk van de

Wereldraad van Kerken in Genève beheerd. In zijn boek laat de auteur de lezer, via heel persoonlijke herinneringen, meemaken hoe hij de tijd van de oorlog beleefde en ook hoe hij daarna in zijn 'officiële' functies optrad. Na zijn uiteenzetting over het kerkelijk verzet tegen Auschwitz schakelt Snoek over naar het al tientallen jaren voortaeulende Israëliisch-Palestijnse conflict. Hij sluit daarbij naadloos en voortreffelijk aan bij wat in de oorlog is gebeurd. In navolging van de befaamde Zwitserse theoloog Karl Barth verwerpt Johan Snoek de zogeheten substitutie- ofwel vervangings-theorie. Die theorie zegt dat na Jezus niet langer Israël het volk van het verbond met God is, maar dat de christelijke kerk die plaats heeft ingenomen. Vandaar dat hij pleit voor een onopgeefbare verbondenheid van de christenen met het volk Israël. Let wel, met het volk, niet met de staat Israël, wat niet betekent dat het bestaansrecht van de staat Israël wordt betwist, maar wel dat kritiek op die staat – zeker in zake de Israëliische politiek ten aanzien van de Palestijnen – gewettigd, ja zelfs noodzakelijk is. Met instemming haalt Snoek een verklaring van de Nederlandse Raad van Kerken uit 1982 aan, dat wij 'de huidige weg van de staat Israël als heilloos moeten beschouwen'. Hij was er indertijd tegen dat Israël de Palestijnse bevrijdingsorganisatie PLO boycotte en nu vindt hij het onrechtvaardig en ook kortachtig dat Israël Hamas boycot en dat het Westen, ook Nederland, die lijn volgt. In ieder geval mag, volgens Snoek, Auschwitz niet worden gebruikt om Israëliisch onrecht tegen de Palestijnen goed te praten. Maar evenmin mogen de Palestijnen en de Arabieren in het algemeen Auschwitz als een zionistische mythe afdoen om het bestaansrecht van Israël te bestrijden.

Het boek van Snoek wordt afgesloten met vier bostende bijdragen van anderen. Ik referer aan twee ervan. Dick Boer vraagt zich af of we gewoon mogen zeggen wat we denken over wat Israël de Palestijnen aandoet.

'Nee', zegt hij, niet gewoon, niet zonder meer: 'Omdat als wij gewoon gaan zeggen wat wij denken, er voor je het weet de antisemit te voorschijn komt, die wel in ons onderbewuste schuil gaat.' Anton Wessels zegt in zijn bijdrage in feite dat belijdende Joden, christenen en moslims allemaal van de 'partij van God', van Hizbollah zijn. Volgens deze islamkenner zag Mohammed 'zichzelf als degene die de boodschap van Mozes en die van Jezus bevestigt'. Hij pleit dan ook voor een verbondenheid van alle gelovigen. Zij hebben immers een gemeenschappelijke boodschap, waaraan 'Jood, christen én moslim onopgeefbaar verbonden' zijn.

In zijn jongste boek *Thora, Evangelie en Koran* heeft Wessels dit hem op het lijf geschreven thema uitgewerkt. Met een overvloed aan bewijsplaatsen leest hij de drie in de titel genoemde boeken in samenhang met elkaar en niet tegen elkaar, zoals zo vaak gebeurd is en weer gebeurt. Volgens Wessels gaat het in deze drie boeken ten diepste over een en hetzelfde godsdienst- en maatschappijkritische verhaal. Mohammed behoort ook tot de grote profeten en hij bouwt in de Koran voort op wat Thora en Evangelie hebben geopenbaard. De Koran roept alle gelovigen zelfs op in de godsdienst niet verdeeld te zijn. Volgens Wessels zou het mogelijk moeten zijn dat Joden, christenen en moslims samen het Paasfeest vieren, het feest van de Exodus, van de uittocht uit de stad van het onrecht en op weg te gaan naar de stad van gerechtigheid en vrede.

Gerard van den Boomen

Gerard van den Boomen (87) werkte als journalist voor de *Volkstem* (1948-1953) en was hoofdredacteur van opinieweekblad *De Nieuw Linie* (1953-1982). Hij schreef daarnaast een aantal boeken, waaronder recentelijk 'Ik wil de klun kuyt', *Grietje en Gerard, 60 jaar huwelijk, 13 jaar mantelzorg* en de politiebundel *woorden als tranen*.

De rooms-katholieke kerk terug bij af

André Truyma
Schijn van heiligheid
Benedictus XVI en Johannes Paulus II
Acco, Leuven/Den Haag 2010 - € 12

Benedikt XVI/Peter Seewald
Licht der Welt, Der Papst, die Kirche und die Zeichen der Zeit
Herder, Freiburg/Basel/Wien
2010 - € 24,95

Met bijna 1,2 miljard leden is de rooms-katholieke kerk de grootste religieuze organisatie ter wereld. De opvattingen en praktijken van de leden kunnen in zo'n grote organisatie uiteraard zeer uiteenlopend zijn. Wie zal ons vertellen wat rooms-katholieken denken en hoe zij handelen? Ik moest dan ook even slikken toen een zeer gewaardeerde collega de rooms-katholieke kerk onlangs 'een geïnstitutionaliseerde vorm van hypocrisie' noemde. Wie is er hypocriet: die kloosterzuster in Oeganda die aidsweeren opvangt, die priester in de Filipijnse provincie Aurora die het tegen megalomane economische investeerders opneemt om de boeren en het milieu te beschermen, die vrijwilligster in Nijmegen die in haar parochie voedselpakketten verzamelt voor dak- en thuislozen?

Maar ik moet toegeven: als ik met een kritische blik naar de leiding van het instituut rooms-katholieke kerk kijk – en dat pleeg ik toch al jaren te doen – kan ik nauwelijks tot een andere conclusie komen: geïnstitutionaliseerde hypocrisie. Dat is ook, blijkens de titel van zijn boek, het oordeel van André Truyma over de laatste twee pausen: Johannes Paulus II en Benedictus XVI. De aanleiding tot titel én boek zijn de onverhulde pogingen van Benedictus XVI om zijn voorganger zalig en ongetwijfeld vervolgens heilig verklaard te krijgen. Benedictus begon daar al mee tijdens zijn preek bij de uitvaart